

**TADBIRKORLIK VA INNOVATSIYALARNING ZAMONAVIY
IQTISODIYOTDAGI ROLI**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Menejment fakulteti Biznesni boshqarish yo‘nalishi

BBA-51 guruh talabasi Shamsiddinov Rustam

Annotatsiya

Bugungi globallashtirilgan va shiddat bilan o‘zgaruvchan dunyo iqtisodiyotida tadbirkorlik va innovatsiyalar har qanday mamlakatning barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini oshirish va ijtimoiy farovonlikni ta‘minlashning asosiy dvigatellaridan hisoblanadi. Ular nafaqat yangi texnologiyalar va mahsulotlarni yaratadi, balki iqtisodiy tizimda yangi qadriyatlar, ish usullari va bozorlarni shakllantiradi. Ushbu tezida tadbirkorlik va innovatsiyalarning nazariy asoslari, ularning zamonaviy iqtisodiyotdagi o‘rni, innovatsion faoliyatni rag‘batlantiruvchi omillar, iqtisodiy o‘sishga ta‘siri hamda O‘zbekiston misolida ushbu sohalarini rivojlantirish istiqbollari atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqsad tadbirkorlik va innovatsiyalar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tahlil qilish, ularning iqtisodiy taraqqiyotdagi ahamiyatini ochib berish va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadbirkorlik tushunchasi asrlar davomida turli xil iqtisodiy maktablar tomonidan har xil talqin qilingan. Dastlabki davrlarda u resurslarni boshqarish va risklarni o‘z zimmasiga olish bilan bog‘liq bo‘lsa, zamonaviy iqtisodiyotda u yangi imkoniyatlarni izlash, yaratish va ulardan foydalanish jarayoni sifatida qaraladi. Richard Kantilyon, Jan-Batist Sey va keyinchalik Jozef Shumpeter tadbirkorlikka oid muhim nazariyalarni ilgari surgan. Ayniqsa, Shumpeter tadbirkorlikni “ijodiy vayronkorlik” jarayoni bilan chambarchas bog‘lab, uni innovatsiyalar bilan birga ko‘rib chiqqan. Tadbirkor nafaqat foyda olishga intiluvchi shaxs, balki bozorda muvozanatni buzuvchi, yangi kombinatsiyalarni yaratuvchi ijodkor shaxs sifatida baholanadi.

Innovatsiya - yangi yoki sezilarli darajada yaxshilangan mahsulot (tovar yoki xizmat), jarayon, marketing uslubi yoki tashkilotiy ish uslubini amalga oshirishdir. Innovatsiyalar texnologik, ijtimoiy, tashkiliy va marketing innovatsiyalari kabi turlarga bo‘linadi. Ularning ahamiyati shundaki, ular korxonalarining raqobatbardoshligini oshiradi, iqtisodiy o‘sishni ta‘minlaydi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va jamiyatda turmush sifatini yaxshilaydi. Raqamli texnologiyalar davrida innovatsiyalar har qanday sohada ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Jozef Shumpeterning “Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi” (1911) asari tadbirkorlik va innovatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni chuqur tahlil qilgan. Uning fikricha, iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili-bu innovatsiyalar bo‘lib, ularni amalga oshiruvchi shaxs

tadbirkordir. Tadbirkor innovatsiyalar orqali mavjud bozor muvozanatini buzadi va yangi muvozanatni yaratadi. Bu esa “ijodiy vayronkorlik” deb ataladigan jarayonga olib keladi. Shumpeter kapitalizmning dinamik tabiati aynan mana shu doimiy innovatsion jarayonlar bilan bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi.

Davlatning innovatsiyalarni rag‘batlantirish siyosati fundamental ahamiyatga ega. Bu qonunchilik bazasi, intellektual mulk himoyasi, soliq imtiyozlari, subsidiyalar va innovatsion dasturlarni o‘z ichiga oladi. Barqaror va adolatli huquqiy muhit, ma’muriy to‘siqlarning yo‘qligi tadbirkorlik faoliyatini va innovatsion urinishlarni qo‘llab-quvvatlaydi. Davlatning ilmiy-tadqiqot ishlariga investitsiyalari va texnologik parklarni rivojlantirishi ham muhim hisoblanadi.

Innovatsiyalar yuqori tavakkalchilik bilan bog‘liq bo‘lganligi sababli, ularni moliyalashtirish o‘ziga xos mexanizmlarni talab qiladi. Venchur kapitali, farishta investorlar, akseleratorlar va inkubatorlar innovatsion startaplar uchun moliyaviy va strategik yordam manbalari bo‘lib xizmat qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda startap ekotizimida ushbu institutlar juda muhim o‘rin tutadi. O‘zbekistonda ham xuddi shunday tizimni rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Innovatsiyalarning asosi – bu bilim va ko‘nikmalardir. Sifatli ta’lim tizimi, ayniqsa oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot institutlari innovatsion g‘oyalarni ishlab chiquvchi va amalga oshiruvchi kadrlar tayyorlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Universitetlar va biznes o‘rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, texnologiyalarni transfer qilish mexanizmlarini yaratish innovatsion salohiyatni oshirishga xizmat qiladi.

Yirik korporatsiyalar ham innovatsion faoliyatda muhim o‘rin tutadi. Ular o‘z ilmiy-tadqiqot bo‘limlariga ega bo‘lib, mahsulot va jarayonlarni doimiy takomillashtiradi. So‘nggi paytlarda "ochiq innovatsiyalar" modeli tobora ommalashmoqda. Bu modelda korxonalar tashqi manbalardan (startaplar, universitetlar, mijozlar) g‘oyalarni jalb qiladi va o‘z navbatida, o‘z g‘oyalarini boshqa tashkilotlar bilan bo‘lishadi. Bu usul innovatsiya jarayonini tezlashtiradi va xarajatlarni kamaytiradi.

Innovatsiyalar orqali yangi mahsulotlar va xizmatlar paydo bo‘ladi, bu esa mavjud bozorlarni kengaytiradi yoki mutlaqo yangi bozorlarni shakllantiradi. Masalan, internetning paydo bo‘lishi elektron tijorat, IT xizmatlari kabi ulkan yangi bozorlarni yaratdi. Bu esa, o‘z navbatida, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda, investitsiyalar jalb qilishda va mintaqalararo tengsizlikni kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Innovatsiyalar korxonalarga raqobatchilardan ustunlikka erishish imkonini beradi. Yangi texnologiyalarni joriy etish mahsulot tannarxini pasaytirish, sifatini yaxshilash yoki unga noyob xususiyatlar berish imkonini beradi. Bu esa xalqaro bozorlarda mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Innovatsion kompaniyalar va startaplar iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri bo‘lib, doimiy ravishda yangi ish o‘rinlarini yaratadi. Garchi ba’zi

texnologik innovatsiyalar ba'zi sohalardagi ish o'rinlarini qisqartirishi mumkin bo'lsa-da, umuman olganda, ular yangi kasblar va ishlarni yaratadi, mehnat bozoriga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadbirkorlik innovatsiyalari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik muammolarni hal qilishda ham muhim rol o'ynaydi. "Yashil" texnologiyalar, qayta tiklanadigan energiya manbalari, ijtimoiy ta'sirga ega startaplar barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga yordam beradi. Ijtimoiy innovatsiyalar ta'lim, sog'liqni saqlash, urbanizatsiya kabi sohalarda yangi, samarali yechimlarni taklif etadi.

Mamlakatda biznes muhitini yaxshilash, tadbirkorlik faoliyatini soddalashtirish, qulay soliq sharoitlarini yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Innovatsion rivojlanish vazirligining tashkil etilishi, texnoparklar, IT-parklar va startap ekotizimini shakllantirish bo'yicha dasturlar innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan muhim qadamlardir. Yoshlarning innovatsion g'oyalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan grant dasturlari va tanlovlar ham ahamiyatlidir. Shu bilan birga, O'zbekistonda tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud. Bularga venchur moliyalashtirishning yetishmasligi, ilmiy-tadqiqot institutlari va biznes o'rtasidagi zaif aloqalar, kadrlar malakasini oshirishga bo'lgan ehtiyoj, intellektual mulkni himoya qilishdagi ayrim kamchiliklar kiradi. Bu muammolarni hal qilish uchun moliyaviy bozorlarni rivojlantirish, universitet-biznes hamkorligini kuchaytirish, inkubatsiya va akseleratsiya dasturlarini kengaytirish, xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish zarur.

Kelajakda O'zbekistonda tadbirkorlik va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratish kerak:

1. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali IT-sektoridagi innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.
2. Qishloq xo'jaligi, sanoat va xizmat ko'rsatish sohaslariga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish.
3. Innovatsion klasterlarni shakllantirish va ularga xalqaro investorlarni jalb qilish.
4. "Aqlli shaharlar", "yashil iqtisodiyot" kabi yo'nalishlarda ijtimoiy innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.
5. Ta'lim tizimini innovatsion ehtiyojlarga moslashtirish va kreativlikni rivojlantirish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tadbirkorlik va innovatsiyalar zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas qismlaridir. Ular birgalikda iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, raqobatbardoshlikni kuchaytiradi, yangi ish o'rinlari yaratadi va jamiyat farovonligini oshiradi. Jozef Shumpeter ta'kidlaganidek, tadbirkor innovatsiyalar orqali iqtisodiyotni

“ijodiy vayronkorlik” yo‘li bilan doimiy yangilashga qodir. Innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish uchun davlatning qo‘llab-quvvatlashi, rivojlangan moliya bozori, sifatli td‘lim tizimi va ochiq innovatsiya modellari muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda ham ushbu sohalarni rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda bo‘lsa-da, hali oldinda qilinishi kerak bo‘lgan ishlar ko‘p. Venchur moliyalashtirishni kengaytirish, ilmiy-biznes hamkorligini mustahkamlash, kadrlar salohiyatini oshirish va raqamli iqtisodiyotni ustuvor yo‘nalish sifatida rivojlantirish mamlakatning innovatsion salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga yordam beradi. Tadbirkorlik va innovatsiyalarga investitsiyalar kiritish O‘zbekistonning kelajakdagi barqaror va inklyuziv iqtisodiy o‘rishini td‘minlashning kalitidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Harvard University Press.
2. Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. Harper & Row.
3. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.
4. Chesbrough, H. W. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Harvard Business School Press.
5. OECD/Eurostat. (2005). *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. 3rd Edition. OECD Publishing.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida"gi Farmoni. (2017).
7. O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi rasmiy sayti md‘lumotlari. (innovatsiya.uz)